



Blidö Sockens Hembygdsförening

Årsnummer 2009

Innehåll:

Ordförande har ordet

Vagnsunda - förr och nu

Brokholmen, tiderna förändras – till det bättre

Rödlögas fiskare och bönder

Sten Rinaldo skriver om Rödlöga

Söderöra – riktig lokal historia

Pappa simmade till Gräskö

Mary Ellen Curwen – vem är du

Byn hade många lotsar

Walter Ahlfeldt – lärare och skärgårdsforskare

Seglats med Helmi i Söderarms skärgård

Blidö Sockens Hembygdsförening

(www.bshf.se)

Pris 50 kr

BLIDÖ SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

STYRELSE 2008

<i>Anders Sundberg (ordf)</i>	<i>Tel: 0176 – 826 41</i>	<i>Mobil: 070 – 340 17 95</i>
<i>Mikael Jansson (vice ordf)</i>	<i>Tel: 0176 – 840 32</i>	<i>Mobil: 070 – 528 40 32</i>
<i>Jan Engström (sekr)</i>	<i>Tel: 0176 – 822 14</i>	<i>Mobil: 070 – 594 24 46</i>
<i>Margot Eriksson (kassör)</i>	<i>Tel: 0176 – 819 66</i>	<i>Mobil: 070 – 945 00 68</i>
<i>Anita Bertilsson</i>	<i>Tel: 0176 – 815 12</i>	<i>Mobil: 076 – 231 97 79</i>
<i>Birgitta Angeberg-Edlund</i>	<i>Tel: 0176 – 412 91</i>	
<i>Sven Österman</i>	<i>Tel: 0176 – 450 69,</i>	<i>0176 – 450 10</i>
<i>Gösta Roxell</i>	<i>Tel: 0176 – 821 18</i>	<i>(repr Oxhalsö byalag)</i>
<i>Hans Lindstedt</i>	<i>Tel: 0176 – 821 81</i>	<i>(repr Oxhalsö byalag)</i>

Webbansvarig:

Göte Lagerkvist Tel: 0176 – 826 10 Mobil 070 – 540 04 33

Ombud för regionalt hembygdsförbund

Anita Bertilsson Tel: 0176 – 815 12 Mobil: 076 – 231 97 79

Revisor:

Per Ottoson Tel: 0176 – 820 27

Revisorsuppleant:

Jan Orsvärn Tel: 0176 – 810 98

Valberedning:

Bertil Karlsson Tel: 0176 – 817 55 (sammankallande)

Rolf Fransson Tel: 0176 – 885 85

Ola Söderman Tel: 0176 – 811 35



Enskilt medlemskap 150 kr

Familjemedlemskap 250 kr

Bankgiro: 344 - 5665

Redigering och texter: Anita Bertilsson

Teckning: Ulf Edlund, Albert Engström

Layout: Göte Lagerkvist

Foto: Anita, Göte, övriga bilder hämtade ur respektive litteratur.



Anita Bertilsson och Anders Sundberg

ORDFÖRANDE ANDERS HAR ORDET!

Under det gångna året har vi i styrelsen jobbat på ordentligt! Vi märker att det finns hur mycket som helst att göra. Att arbeta för att bevara kultur och miljö är minst sagt en stor uppgift.

Men vi känner oss inte ensamma. Vi har fått fler aktiva medlemmar i föreningen. Och vi har fått bidrag till vårt fortsatta arbete. Ett stort tack till er!

Under året har vi antagit nya stadgar, haft hembygdsdagar, auktion och loppis. Höstmötet var välbesökt. Styrelsen har gjort studiebesök för att lära oss hur torpet ska få en pietetsfull renovering!

Vi har också bytt namn till Blidö Sockens Hembygdsförening. Det har vi gjort för att vi vill gärna ha med öarna runt Blidö i arbetet. Vi hoppas att våra ambitioner märks i årets skrift!

Jan Engström är ny i styrelsen. Hans kunskaper om gamla hus är mycket värdefulla nu när vi äntligen kan komma igång med renoveringen av Båtsmanstorpet. Som vi pratat så mycket om.

Micke (Jansson, Vagnsunda) är duktig yrkesman och är nu nästan klar med att renovera källaren som hör till Båtsmanstorpet. Det är den vackra källaren som ligger på andra sidan Bromskärsvägen och en bit från fähuset.

Birgitta Angeberg-Edlund kan mycket om gamla tiders växter och har planterat, vattnat och vattnat igen torpets kryddland. Under hembygdsdagarna kom många besökare för att se kryddlandet och fick höra Birgitta berätta om vilken nytta växter kan göra för oss.

Gösta Roxell. Jag säger bara Gösta. Alla känner Gösta och känner till hur mycket arbete han och hustru Kerstin lägger ner på hembygdsföreningen. Plus Göstas alla historier. Vilken tillgång!

Vet ni inte vilken som var moster eller morfar till någon kusin? Inga problem. Fråga Sven Österman. Han är en levande uppslagsbok när det gäller släkterna på öarna. Sedan har Sven en mängd gamla fotografier som han gärna visar.

Margot Eriksson är kassör och sliter med den äran att klara av alla räkningar som kommer. Det blir ordning och reda i finanserna när Margot håller sitt vakande öga över debet och kredit.

Anita Bertilsson skriver och ifrågasätter. Så har hon visioner som kanske inte går att förverkliga nästa dag. Men i morgon eller om ett år eller två.

Det här är styrelsen. Det finns fler medlemmar som glatt och villigt ställer upp när det behövs. Tack alla ni!

Nu förstår ni att jag tycker att det är en förmån att vara ordförande i en förening som trivs så bra med varandra.

Som säkert många av er hört är vårt nästa projekt Kyrkkrogen i Blidögård. Om vi får ta över 1700-talshuset från kyrkan blir det till både glädje och nytta för alla som bor på och besöker öarna i Blidö Socken!

Än en gång – vi välkomnar alla som på något sätt vill delta i vårt arbete!

Anders Sundberg

VAGNSUNDA – FÖRR OCH NU

Vi vet nog vad det nu är, men vad är förr? Igår, för en generation sedan eller två eller tre? Var det bättre förr?

Många verkar tycka det. Men jag undrar. Vagnsunda hade en guldålder mellan världskrigen liksom skärgården i övrigt. Från 1945 fram till 80-talet var en nedgångsperiod. Nu finns både mer folk och få i Vagnsunda än för femtio sedan och byn är vackrare och mer välkött än någonsin.

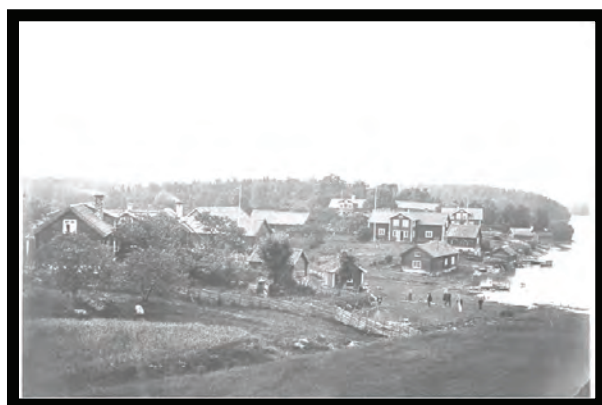
Så var det bättre förr?

Många besökare i byn säger "Å vad vackert det är här, som om tiden stått stilla". Men det har den förvisso inte. Landsvägen nådde Vagnsunda 1933 och med allt fler bilar på ön och i byn blev vägarna en ständigt återkommande fråga på bystämmorna. 1997 tog vi slutligen klivet ur det förgångna och bildade vägsamfällighet. Nu går det vägar ut på alla uddar. Några privata men huvuddelen är samfällighet.

I själva byn har inte några hus försvunnit på de senaste femtio åren. Bara någon gäststuga eller skjul har tillkommit.



Vagnsunda oktober 2008



Vagnsunda 1890-tal

Både i norr mot Furusundsleden och i söder mot Vamban står idag många präktiga hus. På Stornäset och i Starrbäck bor idag också större delen av Vagnsundas "fasta" befolkning. Sommargästen som hyrde in sig är borta. Man utnyttjar sina fritidshus mer. Nu är det ombonade bostäder för åretruntbruk där det inte sällan lyser även kulna höstkvällar.

När den gamla affären i byn (vita huset till vänster ovan i bild) såldes för några år sedan var oron stor. Vems skulle köpa "Affes", som senast bytte ägare 1937. Någon som vill "höra till" och förstod hur viktig en stamfastighet i byn är eller.....?

Återigen visade det sig att Vagnsunda drar till sig de mest sympatiska människor. De nya ägarna har pietetsfullt renoverat den nedgångna fastigheten med sina bryggor och uthus.

Byvikens vackra strandäng har återskapats (mitt i bild) och "Södermans" brygga och bod i vår hamnvik "Grundet", som hade förfallit under många år, har återuppbygts.

Det är bara att hoppas att kommande byggen i byn sker med samma respekt för byns unika karaktär.

Man har återvänt



Skutor vid Båtdraget ca 1900

Det traditionella skärgårdslivet lockade inte 30-, 40- och 50-talets ungdomar som flyttade till riktiga lönejobb i Stockholm eller gick till sjöss.

Denna generations barn har emellertid i stor utsträckning kommit tillbaka till sin fädernejord och bildar idag kärnan i byns befolkning och näringsliv. De är byggnadssnickare och bryggbyggare och fiskare och grävare och får- och hästhållare och jordbrukare och busschaufförer och färjkarlar och lagerförmän. Som alltid måste skärgårdsbon vara en mångsidig person!

På ett beundransvärt sätt bygger Bengt Jansson nu målmedvetet upp ett jordbruk igen med sikte på att göra ost.

"Jordbruk och boskapsskötsel" är nu åter näringar i dagens Vagnsunda.



Kor och får 2008



Kobåt tidigt 1900 -tal

Byns och även Yxlans största bygge på mycket länge rymmer ett toppmodernt lager för skolboksörlaget Majema.

Konsult och försäkringar är andra verksamheter som bedrivs med bas i byn. Det är typiskt för vår tid, av de stora ladorna i Vagnsunda har det blivit lagård, konferenslokal och modern lagerlokal.

Stark bygdegemenskap

Gemenskapen i Vagnsunda har alltid varit stark. Dels genom släktband men först och främst genom den generösa attityd som alltid funnits hos byns tongivande familjer. I god kristen anda har man delat med sig av vad man har och skänkt mark till skola och missionshus...

På 90-talet bildades Södra Yxlans intresseförening. Syftet är att ha trevligt tillsammans och stärka gemenskapen. Våra pub-aftnar på Stornäset, höstfesten och rodden i början av augusti samlar alla Vagnsundabor till anspråkslös samvaro och fest.

Text: Kristofer Erlandsson, telefon 844 16 eller 0708-841400 eller kristofer@erlandsson.nu

(Artikelförfattaren har tillsammans med andra vagnsundabor skrivit boken "Vagnsunda - skärgårdsbyn vid vägens slut." Just nu slut på förlaget men det går att sätta upp sig på väntelista)



Bankkamrer von Wexel: — Jag skulle be att få köpa en revolver.
— Tackar, får vi lov att skicka hem den?
— Nej tack, den ska användas genast.



BROKHOLMEN

Tiderna förändras – till det bättre!

*Livsförhållandena i skärgården var helt annorlunda förr..
Sjukdomar och olyckor kunde få svåra följder.
Syskonen Österman på Stugholmen, Bernhard Sjöblom i
Alsvassen samt Erik och Svea Karlsson på Brokholmen hade
kanske fått helt andra livsöden om de hade levt i dag..*

Erik Karlsson

I dag, några år in på 2000-talet, har vi fantastiska möjligheter att kommunicera och att få hjälp av samhällets resurser om det behövs. Även om man befinner sig långt ut i ytterskärgården kan man med en vanlig mobiltelefon ringa till 112 om man behöver hjälp. Positionen kan man lätt ange med GPS.

I en krissituation kan vi få helikopterassistans och snabb färd till ett sjukhus. Risker är liten att vi inte snabbt kommer under läkarvård om det behövs.

Så har det inte alltid varit.

Det finns nog fog för att säga att tiderna har förändrats till det bättre!

Syskonen Österman på Stugholmen

Karl Johan Konrad, Maria Ingeborg och Johan Alfred Österman var syskon och föddes på 1870-talet. De växte upp på Stugholmen, som ligger mellan Granhyddan på Yxlan och Stora Sviholmen samt Ängsholmen på den västra sidan av Blidösundet om man färdas söderifrån och är i höjd med Glyxnäs på Blidö.

Ingen av dem fick lång barndom. Karl Johan Konrad var bara drygt tre månader gammal när han dog i mars 1878.

Maria Ingeborg var bara sex år gammal när hon gick bort i augusti 1882.

Storebror Johan Alfred var bara tolv år gammal när systern dog. I oktober skulle han själv dö.

För spädbarnet Karl Johan Konrad anges ingen dödsorsak i församlingsboken.

Maria Ingeborg dog i "difteri eller strypsjuka", som prästen skrev. Det var en vanlig och fruktad sjukdom. Den var mycket smittsam. Om sjukdomen angrep struphuvudet, vilket inte var ovanligt, kvävdes ofta den sjuka till döds. Det är inte svårt att tänka sig den vända och det inferno som utspelade sig i den lilla stugan på Stugholmen och hur maktlösa föräldrarna Johan och Maria Österman måste ha känt sig.

Storebror Johan Alfred dog i lunginflammation den 4 oktober 1882.

Tre gånger fick Johan Österman spika kista åt sina barn och tre gånger fick föräldrarna fara till Blidö kyrka för att begrava dem. På kort tid blev Johan och Maria Österman barnlösa. De var 50 respektive 40 år gamla när Johan Alfred begravdes.

I dag är difteri en mycket ovanlig sjukdom i Sverige. Sedan 1940-talet vaccineras barn mot den. Det kunde man inte på 1880-talet.

Lunginflammation kan botas på olika sätt. Antibiotika, t.ex. penicillin, kan sättas in. Penicillin fanns inte på 1880-talet.

Sjukdomar som i dag lätt kan botas fanns det ofta inte någon bot för i skärgårdens glesbygd på den tiden...



Bernhard Sjöblom

Bernhard Sjöblom i Alsvassen

Bernhard Sjöblom i Alsvassen var en stilig karl. Han utbildade sig till skomakare och intresserade sig tidigt för fotografins konst.

År 1901, när han var 13 år gammal, skadade han sitt vänstra knä. Han hade kanske kunnat få hjälp om han hade kommit under läkarvård men så blev det inte.

Man bad inte i första hand läkare om hjälp. När man väl gjorde det hade skadan förvärrats. Det slutade med att man måste amputera benet under vänster knä.

Just när han hade blivit tonåring och livet borde ha legat öppet för honom begränsades hans möjligheter väsentligt.

Bernhard fick gå en invalidutbildning och han utbildade sig till skomakare. Han blev en duktig sådan och folk kom från alla delar av Blidö socken för att få sina skor lagade hos honom, hemma i Alsvassen.

Inte minst flickorna i trakten tog sig gärna dit. Det var nog fler än en flicka som försjönk i hans mörka ögon.

Om han hade levt i dag, hundra år senare, hade det nog inte varit någon tvekan om att snabbt föra honom till ett sjukhus.

Då hade det säkerligen inte blivit någon amputation.

Erik Karlsson på Brokholmen

Erik Karlsson var ett av fyra syskon till Bernt och Hilda Karlsson på Brokholmen. Han föddes 1896 och levde hela sitt liv på Brokholmen som fiskare. Han dog 1969, 73 år gammal. Vi är många som fortfarande minns honom för hans trevliga sätt och stora intresse för andra människor, även oss sommargäster.

Men man kunde inte undgå att lägga märke till hans handikapp. I unga år hade han ramlat och slagit i det vänstra knäet. Han kom inte till läkare, utan fick ligga i en soffa med benet böjt.

Det blev snabbt fördärvat och han kunde sedan inte räta ut det igen. Det blev tal om att amputera men det ville han inte gå med på.

I stället fick han en ställning, en form av tråklyka, som han lade benet på. Underbenet pekade bakåt medan träställningen blev som en fortsättning på låret och knäet.

Han rörde sig förvånansvärt smidigt både på land och i båt. Det var emellertid ett hårt slag för honom att som ung drabbas av detta.

I dag hade det med all sannolikhet varit en lätt sak att åtgärda skadan utan framtida men.

Svea Karlsson på Brokholmen

När Eriks pappa Bernt gifte om sig med Alma, efter den första hustruns bortgång, fick Erik och hans syskon efter hand flera halvsyskon. Ett av dem var Svea, som föddes 1911. När hon var mycket liten fick hon fruktansvärt ont i öronen och hon skrek hela tiden. Föräldrarna kunde inget göra och det fanns ingen läkare att få hjälp av. Det onda fick gå över av sig självt.

Några år senare, när det första världskriget bröt ut i augusti 1914, samlades en stor del av örlogsflottan på Våmbfjärden söder om Brokholmen.

Lasaretsfartyget Verdande ankrade upp mellan Brokholmen och Korpholmen under några sensommarveckor. Bernt och Alma rodde över med dottern och fick träffa en läkare. Denne kunde bara konstatera att hörseln hade fördärvats; Svea var döv.

Hennes tal utvecklades därför inte normalt. Hon lärde sig emellertid att göra sig förstådd men det blev inte så lätt för henne att kommunicera. Många minns henne som en av de snällaste bland snälla. Hon klappade alltid oss barn på huvudet, såg glad ut och sa något som vi barn dock hade svårt att uppfatta.

Den öroninflammation som hon drabbades av som liten hade i dag lätt kunnat åtgärdas med en dos penicillin. Det gick inte då, för snart hundra år sedan. Följderna blev ödesdigra.

Trots den livliga trafiken på skärgårdsvattnen var man isolerad på hemmaön även en bra bit in på 1900-talet. Blev man sjuk fanns det sällan någon hjälp att få. Läkare var ofta inte att tänka på. Dels kunde det ta tid att få tag i en, dels kostade det pengar. Man försökte att göra så gott man kunde själv men många gånger kunde man bara konstatera att sjukdomsförloppet försämrades.

Det var inte bättre förr. Det var i många stycken betydligt sämre förr. Lyckligtvis går utvecklingen framåt.

Text: Hans Lundin är fritidsboende på Brokholmen vid södra Yxlan sedan 1954. Författare till boken Från tid till annan, som handlar om Alsviks södra utmarker kring Brokholmen och Alsvassen och som kom ut 1998 i samband med Brokholmens skärgårdsförenings 50-årsjubileum.



Fiskargång på Röder 1926 utanför David Södermans sjöbod Daniel. Från vänster Hjalmar Engström, Rödlöga, okänd man, Adolf Viktor Söderman, Norröra, David Söderman och Hugo Andersson, Rödlöga, en man från fyrskeppet Svenska Björn, Hjalmar Jansen, Norröra och ännu en man från Svenska Björn.

OM RÖDLÖGAS FISKARE OCH SMÅBÖNDER...

"min elskade ven vi har nu varit till rödlöga och lasta dynga ja det skulle ha varit nöjsamt för mig om du varit hemma att jag har fått taltat vid dig min elskade ven men så var du borta ja det var en stor saknad för mig må du tro..."

Rader ur ett brev till Serafia Österman på Rödlöga. Avsändare Georg Söderman. År 1887...

Brevet och mycket annat finns att läsa i boken *"Bland fiskare och småbönder på Rödlöga av Britt Bogren Ekfeldt"*.

Men kärleksbrevet är bara en liten del i ett stort sammanhang. Boken speglar bofastas strävsamma liv långt ut i vår ytterskärgård.

Författaren har byggt innehållet kring sju familjer och deras närstående som bott på Rödlöga från mitten av 1800-talet fram till 1950.

Om det är sant att August Strindberg hämtat inspiration till Fröken Julie från Aurora Lagerheims romans med drängen på sin fars gård Blidö säteri - vad skulle han inte kunna hämtat från Rödlöga?

För många dramatiska händelser har ägt rum både på Rödlöga och ute på sjön.

Boken är ingen roman. Den består av ett tålmodigt insamlande av fakta. Britt Bogren har varit "sommargäst" sedan 40-talet i sitt hus på Munkvik på huvudön och haft många tillfällen att få lyssna till berättelser om det som varit.

Till det har hon ställt samman uppgifter från kyrkoböcker, husförhörlängder, arkiv och museer. Brev och fotografier har välvilligt lånats ut av släktingar.

Sedan ankommer det på varje läsare att se händelserna framför sig.

Det var tuffa villkor som gällde. Åkrarna var små och steniga och strändernas klippor branta. Det gällde att hjälpas åt. Med allt. Som att få in foder till öns kor och får. Foder som skulle räcka lång höst, vinter och förvår.

Några präktiga hölass som drogs av häst var det inte tal om. Några hästar har aldrig funnits på Rödlöga. Här fick man bära in höet i de låga lador och lagårdar som fanns.

Sjön gav fisk och säl. Det var givetvis en oerhört viktig inkomstkälla.

Men sjön tog också. "Drunknade" står på så gott som varje sida i släktregistret. Det var inte bara männen som omkom. Samma öde drabbade också unga kvinnor och barn.

Ullsax till navelsträngen

Något som jag som läsare får ont i hjärtat av är att notera att så många spädbarn dog efter någon dag, vecka eller månad.

Inte undra på det kanske. Någon barnmorska fanns inte. Att hämta en utbildad barnmorska skulle betyda många timmars rodd fram och tillbaka över fjärdarna. Så det blev för det mesta grannkvinnorna som fick gripa in.

Så här skriver författaren:

"Kvinnan som bistod vid förlossningen hade i regel bara sin ullsax med sig för att klippa av navelsträngen. Sår och bristningar behandlades med en sårsalva av fårtalg hopsmält med lite tjära som breddes ut på en lapp med en uppvärmd kniv som sedan lades på såret och bristningen".

Kommentarer överflödiga...

Villkoren kunde vara hårda även för barnen. Dotterdottern Anna berättar om sin morfar Magnus Blomqvists första år:

"..När han var ungefär sex år såldes han och hans bror till en fiskare på Tjockö som roddhjälp. Han slog dom med årorna när dom inte rodde bra och så fick dom stryk med tåg med knutar på doppade i saltlake, varat dom agade med. Det var vanligt att ogifta mammor sålde sina barn när dom inte hade någon möjlighet att ge dom mat. Dom måste lämna dom.."

Bekymret tog inte slut för Magnus med den förfärliga tiden hos tjocköfiskaren. Magnus nådde vuxen ålder och blev förälskad. Men under hans första gifte med Carolina Nordström dog fyra av barnen vid späd ålder.

Men nästa äktenskap blev lyckligare tack och lov.. Magnus gifte sig med Brita Stina Jansdotter från Sundskär och deras fyra barn överlevde och nådde vuxen ålder.

Man drar en lättnades suck.

Att kvinnor och barn får så stort utrymme i boken gör att den blir så läsvärd... Det är så många skärgårdsböcker som skildrar männens liv och männens erfarenheter av jakt, fiske och natur.

Men visst fanns även spänning och kärlek...

Men allt var inte bara hårt och smärtsamt. Det fanns glädje också. Man tog tillvara det som kunde avbryta vardagsslitet. Det kunde handla om allt från slätteröl till begravningar.

I dag sitter unga hemma i stugvärmen – andra med för den delen – och söker partners via datorn. På Rödlöga seglade och rodde man iväg in till Blidö eller Möja om det vankades dans eller annat som lockade. Eller också kom ungdomarna från öarna omkring. Från Sundskär, Vidinge och Kudoxa. För på Rödloga fanns inget missionshus...

I vilket väder som helst. Låg isen tog man sparken eller gick. Skulle man någonstans var det bara att bita ihop, ösa båten och ge sig iväg över stora fjärdar där det inte fanns lä på många ställen på vägen.

Och nog uppstod här som på alla andra ställen i världen både spänning och kärlek. Det berättar alla brev om. Också om längtan. För ofta ställde vädret till problem och också blygheten.

Unga Tekla Engström var en kvinna som fick många brev. Som från Joel Norman, Sundskär:

”.. Älskade Tekla.. om jag blott kunde få träffa dig någon gång i höst så skulle de vara roligt... var snell och send mig några rader till svar den ven Joel Norman, Sundskär”.

Men vare sig Joel eller de andra brevskrivarna fick någon framgång. Tekla gifte sig till slut med den stilige David Söderman. Fest och gamman. Men deras första barn dog efter en månad.

Gösta Jansson från Gräskö kom till paret som fosterbarn. Gösta stannade kvar på Rödlöga i hela sitt liv och blev den färgstarke person som många än idag förknippar med Rödlöga.

Britt Bogren Ekfeldt ägnar ett helt kapitel åt Gösta.

Britt Bogren slutar boken ungefär 1950. Det var i det taget som de sista korna lämnade ön. Åkrarna började växa igen och skogen tog över.

I dag finns inga småbönder och inga fiskare kvar. Rödlöga har förvandlats. Nu finns här stora fina hus som gamla tiders småbönder och fiskare inte skulle ha trott sina ögon om de sett. De som fortfarande håller ut och bor året om är några pensionärer som har anknytning till det gamla Rödlöga.

Jag frågar Britt Bogren Ekfeldt vad hon tror om Rödlögas framtid.

- En ö för sommargäster. Det som varit är ett avslutat kapitel. I dag går det inte att leva så långt ut i skärgården och kunna försörja sig. Det är för isolerat. Nutidsmänniskan har krav på en helt annan levnadsstandard än dåtidens rödlögabor.

Skogen har tagit över?

- Jo så är det. Men ingen vill längre ha ansvaret för betesdjur. Man blir för bunden. Vi har röjt stigar i skogen och satt upp skyltar. Så folk ska hitta. Vi håller även liv i vår affär och vi sommargäster har en god sammanhållning.

Så tillägger hon:

- Men jag skulle vilja att de som lägger till här med sina stora båtar och njuter av sol och bad ska skänka en tanke åt alla de familjer som bodde och slet här för att få ihop till sin försörjning. Jag tycker att de är värda att inte glömmas bort.

Text: Anita Bertilsson



OM RÖDLÖGA SKRIVER STEN RINALDO

Rödölga kan ses med andra ögon.

Sten Rinaldo vandrade över ön en marsdag och beskriver sina upplevelser i boken Överraskningens öar.

”...Här var ett självförsörjande och självständigt samhälle under fyra sekel. Fram till 1920. Då började rödlögaborna stycka sin anrika ö i småbitar och sälja. Då började sönderfallet. En omvälvning. Men det oerhörda i händelsen var att alltsammans, ända in i detaljerna, skedde på det sämsta tänkbara sättet. Planlöst, fantasilöst, ett egennyttigt impulskeende. Ren privatanarki.

Struntsummor fick byborna för mark och vatten. Det blev bittert tydligt för dem medan sommarhusen växer upp som en yttre ring på ön – på stränderna, öarna och hemmaskären.

Rödölga hade kunnat bli idealsamhället i den andra skärgårdsepoken. Med en fast befolkning som kunnat stanna och ha det bra, och med sommarfolk i anpassad, enhetlig bebyggelse.

Detta hade kunnat hända, om byborna fått begynnelsehjälp och tagit emot den. Planering och pengar.

Då kunde de ha styrt in sommarfolket i sitt försörjningssystem genom att behålla mark och fiskevatten, hyra ut självbyggda fritidshus. De skulle kunna ha bevarat sitt oberoende.

Och Rödölga hade kunnat vara den skönaste av skärgårdens öar...

och få en ständigt hög ränta istället för lättgångna engångspengar. Fri strand och fri närskärgård.

Sommarbyn kunde ha förenats med vinterbyn och bebyggelsen hade kunnat få växa inåt backarna i öns centrum. En jämlik förtjänst hade kunnat ordnas genom Kooperation.

Och Rödölga hade kunnat vara den skönaste av skärgårdens öar”.

Detta skriver Sten Rinaldo år 1973.

Han är vemodig och sorgsen över det som han anser ha hänt med Rödölga.

Men han skriver också att det ännu inte är för sent att rädda andra delar av ytterskärgården...



SVARTLÖGA I GÅR...

SVARTLÖGA I DAG...

SVARTLÖGA I MORGON?

” ett stycke in i augusti började lövbrytningen. Som redskap hade man lövskärar och en stege på två meter. Beväpnade med dessa gick svartlögaborna löst på ungsbogen som var frodig och lättåtkomlig. Man skar kvistar av ungefär 70 centimeters längd. Dessa band man ihop till kärvar på samma sätt som havrekärvar. Inga snören användes utan fina björkkvistar. Allt detta var avsett för fåren.

Sedan gav man sig på det bättre lövet, dvs asklövet och rönnlövet. Detta foder gavs åt korna men även gamla hästar fick smaka en och annan rönnlövskärve.

Först därefter ägnade man sig åt vasstäkt. Säven användes till foder åt kreaturen”.

Är inte det här en fantastisk och underbar beskrivning hur svartlögaborna tog till vara det som naturen gav på ön? Något att tänka på i dag när så många skärgårdsöar växer igen med sly och mörka barrträd.

Ett slit givetvis.. Men arbetet gjorde att ängar och åkrar hölls öppna och blev ljusa och välkomnande. Det skördade fodret från lövträd, vass och ängar gick till betesdjuren. Som i sin tur gav mat och kläder. Män, kvinnor och barn hjälptes åt i arbetet.

Beskrivningen av lövbrytning och allt annat arbete är hämtad från Boken om Svartlöga. Den skrevs för nästan 50 år sedan av Eric Österman och Bertil Lagerström. Där berättas om säljakt och fiske, skutbyggen och betesgång och mjölkning. Allt som ingick i självhushåll och som bidrog till familjernas försörjning.

Eric ”Svartlögakungen” Österman ger i boken en ljus bild av livet på Svartlöga.

Det är sakliga beskrivningar av hårt arbete. Men han berättar också mycket om förnöjsamhet, samarbete och generositet grannar emellan. Och att man välkomnade även de som kom utfattiga från andra sidan Östersjön.

Men han konstaterar också med visst vemod att även hans Svartlöga ovillkorligen måste förändras.

Det fick han förvisso rätt i.



Ida med sonen Sven

Hade aldrig tråkigt

Eric Österman lever inte längre. Vad har hänt på Svartlöga sedan han försvann?

I ett gult hus på Bromskärsvägen på Blidö bor Sven Andersson med hustrun Ulla. Sven är barnfödd på Svartlöga och hans föräldrar var jordbrukare.

Sven:

- Pappa dog 1961 och han var den som hade hjälpt alla. När han inte fanns kvar började fler och fler flytta från Svartlöga.

Till Blidö och till andra öar. Året efter gjorde mamma sig av med korna och flyttade också in till Blidö. Jo, vi hade nog de sista korna på Svartlöga.

Svens och Ullas hus på Blidö är varmt och bekvämt och de har installerat bergvärme. Men det märks att Svens barndom och huset på Svartlöga är det som ligger honom varmt om hjärtat. Det finns längtan i rösten när han berättar om sitt Svartlöga.

Sven hade inte varit ifrån Svartlöga under sina första sju år.

- Jag hade inte tråkigt. När jag sedan måste börja skolan på Blidö var det hemskt. Men jag blev inackorderad hos min snälla moster som gjorde allt för mig. Hon bodde här uppe i backen. När de andra ungarna satt och knaprade på sin torra matsäck sprang jag hem till moster och fick nystekt sik med persiljesås.

- Ändå längtade jag hem till Svartlöga hela tiden. Jag fick komma hem på helgerna. Men ibland gick det ju inte. För vädrets skull.

När Sven slutade skolan i Oxhalsö flyttade han tillbaka till Svartlöga.

- Jag bodde där tills jag var 19 år. Fiskade och högg ved och slog åkrar. Sedan var det lumpen och så blev det jobb på Blidö och på andra öar. Efter några år fick jag jobbet som båtman på lotsstationen i Köpmanholm.. Där blev jag i 30 år.

Du gick inte till sjöss som så många andra skärgårdsgrabbar?

Alltid trivts här hemma

- Nej, jag har alltid trivts här hemma. De flesta som givit sig av har också kommit tillbaka.

Någon bofast på Svartlöga i dag?

- Det finns en kille som bor där året runt. Pendlar med en liten snurrbåt till jobbet. Men jag är mycket på Svartlöga. Vi är några stycken som hjälps åt att hålla åkrarna öppna. Ett tag hade vi

Arturs får där ute. Men det blev ett gnäll på sommargästerna när fåren gick in och åt deras blommor. Kanske kan man tycka att dom själva kunde sätta upp stängsel runt sina tomter..

Ulla skjuter in:

- Sven kan allting. Han är den som har allt i huvudet.
- Nu senast rörde jag med slaghack, säger Sven. Men den gick sönder. Det skulle kosta 10 000 att laga den. För ett tag sedan avverkade jag alar i diket vid ångsbåtsbryggan. Ett dike som farsan och jag handdikade på den tiden. Det blev så mycket ved som jag inte vet vad vi ska göra av. På en liten fläck som köket här.

Kan ni inte få bidrag, eftersom ni arbetar för att hålla markerna öppna? Åtminstone så att det räcker för att reparera slaghackan?

- Det verkar omöjligt. Det måste finnas någon som kan det här med bidrag. Någon yngre eldsjäl.

Flytta tillbaka till Svartlöga?

Flytta tillbaka till Svartlöga är ingenting ni funderar på?

Sven tänker till och ler lite:

- Jag skulle nog kunna tänka mig bo där igen. Men man måste vara frisk och stark. Och jag har haft krångel med ett knä. Men om jag får med henne dit...

Han nickar åt Ullas håll.

Ulla: Jag tycker också om Svartlöga. Men att bo där året om... Det finns ingen el och så har vi barnbarn på Yxlan och i Stockholm. Det här med toalett och tvättmöjligheter är viktigt idag. Vi har det så bra här på Blidö.

Men om ni får ut el till Svartlöga?

- Det var ju tal om det ett tag. Då skulle det bli helt annorlunda. Men frågan är – vill vi ha det?

Sven tänker till igen och säger:

- Det finns så fin potatisjord på Svartlöga. Sandjord... Farsan sålde en kalv och fick 800 kr för den. Nu klarar vi oss i vinter sade han... Vi har så mycket större och flera krav idag... Men man vet aldrig.
- Kanske vi alla kommer att behöva ta tillbaka både potatisjord och annat om det blir stora förändringar i världen.

Text: Anita Bertilsson



Alla dagar lockar inte till bad!

SÖDERÖRA

Historia är kul!

Det tycker i alla fall jag.

Särskilt riktigt lokal historia.

Det är rätt svindlande om man betänker hur mycket som utspelat sig på varje liten plats.

Alla livsöden som utspelat sig genom tiderna, alla människor som levt och brukat land och vatten.

Nu är ju en ö som Söderöra med sina 13-14 meter över havet inte så rasande gammal egentligen - jag menar i jämförelse med allt annat av vårt land som hade rest sig ur havet så väldigt mycket tidigare.

Ovanför Söderöra by, högst uppe på ön, om man nu alls kan tala om högt i sammanhanget, finns det som öborna brukar kalla för Stenåsen. En alldeles felaktig benämning fick jag veta för några år sedan. I själva verket är det ett klapperstensfält, där inlandsisen en gång i tiden dragit sig tillbaka och format massor av knytnävsstora stenar i ett stråk som man väl kan anta når riktigt långt ner i marken eftersom mitten av den synliga delen av fältet än idag saknar växtlighet.

Står man där kan man få en uppfattning av hur ön kanske såg ut för mycket, mycket länge sen, i stränderna visar sig isens spår som mycket större stenar. Söderöra är precis som flera av grannöarna på Blidös östra sida okänt för sina grunda och steniga vatten.

De första bebyggarna dök upp på 1500-talet.

Ryssarna var här och brände och härjade 1719. På udden Lagnäsör finns resterna av en grund av det gamla båtsmanstorpet, den s.k. Rosgårn (efter båtsmansnamnet Roos). Storskifte gjordes 1778-79 och laga skifte 1828-30.

I arkiv kan man läsa i gamla dagböcker om hur man rodde ända till Enköping för att sälja saltströmming eller läsa bouppteckningar och se hur ett hushåll kunde vara utrustat.

Numer kan man ju på internet både släktforska, kolla in när folk föddes, gifte sig eller läsa i dödböckerna om barnsängsfeber och drunkningsolyckor och fantasin väcks kring människors öden.

Söderöra har precis som många andra öar i närområdet en historia som handlar mycket om fiske, seglation, jakt och jordbruk. Mycket av näringsfånget gjordes i ytterskärgården där man gjorde allt från att ta vara på de ynka strån som kunde bidra till djurens vinterfoder till att jaga vid sälbådor, idka sjöfågeljakt, fiska och under vissa perioder även ägna sig åt spritsmuggling.

Det som de flesta historie- och skärgårdsintresserade brukar känna till om Söderöra är båtbyggaretraditionerna. Söderöra var känt för sina skickliga båtbyggare som producerade allt mellan sandkilar, piggsutor till storbåtar och öksstockar.

Söderöras byflad öppnar sig mot sydväst



*Söderöras byflad
med fiskaffären i förgrunden*

Husen i byn ligger tätt med långsmala tomter ner mot sjöbodarna och bryggorna. Sedan ångbåtsbryggan byggdes är den förstås en naturlig samlingsplats. Byvägen mellan sjöbodarna och boningshusen är väl frekventerad och byfladen sjuder av liv, inte bara sommartid. Det finns båtvarv och flera rederier. Många söderörabor jobbar med flera verksamheter och de flesta med sådant som har någon anknytning till sjön. På ön finns både samfällighetsförening, fiskevårdsområdesförening, kulturhistorisk förening och sommarförening. Ovanför byn ligger ladugårdar och andra uthus. Där ligger också det lilla Bönhuset som i år fyller 100 år. Det byggdes av byborna själva 1907-1908 och har aldrig ägts av något kyrkligt samfund. I augusti brukar hållas gudstjänst, annars används huset mycket till föreningsmöten, hyrs för utställningar, filmvisningar, dop eller bröllop. På senare år har det ordnats adventsallsång första adventshelgen. Både stämningsfullt och livat på samma gång!

Längst fram i bönhuset finns en fantastisk fondmålning gjord av Hilding Magnusson. Motiven beskriver öns näringsgrenar.

m/s Kung Ring

En annan liten klenod som jag som lokalpatriot vill framhålla är m/s Kung Ring som har hemmahamn i vår byflad. Vintrarna skulle inte vara desamma utan det karaktäristiska ljudet när Westerman baxar igång Kung Rings Alpha diesel.

Kung Ring byggdes 1902 och är en liten tuffing i isen på traden mellan Solö och Rödlöga. Åldersmässigt så finns det ju andra omhuldade fartyg som är rena bebisarna i jämförelse...

Som sagt, historia kan vara spännande även som fakta på papper, med lite fantasi kan det ge en hyfsad bild av ö-livet förr. Men häftigast tycker jag nog att det är med det som inte finns på

pränt! Sânt som berättats. Den muntliga traditionen med alla historier som varierar lite beroende på vem som berättat och hur man lyssnat. Det blir mer levande.

Och det behöver ju inte alltid vara så långt tillbaka i tiden för att snabbt bli historia!

Alla namn på platser på och omkring ön t ex. Sådana som inte har namn som Jerkers snyta, Viktors grynnan, Lambör utan anledning.

För ett antal år sedan samlade Lennart, historieintresserad kustbevakare med rötter och fritidshus på ön in alla de namn och platser som han själv kände till och hört talas om av äldre släktingar och fick sen hjälp att fylla på listan av andra öbor. Det blev massor! Rad efter rad med namn på notdragningsplatser, åkrar, gläntor, uddar och grynnor.

Och tänk, så där är det ju överallt egentligen! Namn och beteckningar på ställen finns ju kring varenda ö och varenda by i hela vårt land och de flesta kommer att falla i glömska och det kommer att komma nya i stället. Finns dom i kartor och sjökortet så blir dom ju kvar i alla fall och kan väcka funderingar. Vem var den döde som hittades på Dämmansör och varför heter den där grynnan som den gör?

Hur är det på Söderöra idag då?

Säkert får du olika svar även här beroende på vem du frågar!

Eftersom min familj under många år haft glädjen att träffa otaliga tillfälliga besökare på ön, har vi fått svara på många frågor om ö-livet.

Blir det inte mörkt på vintern? Långtråkigt? Ensamt? Vad gör ni när ni glömt att köpa mjölk? Frågorna ställs med stort intresse och tycks intressera mer än öns historia. Rätt eller orätt brukar frågeställaren tro att livet på en liten bilfri ö med tjugotalet fastboende skiljer sig ganska mycket från deras eget liv som kanske utspelar sig i en stad. Lite obegripligt. Och kanske det?

Själv tycker jag att Söderöra är ett bra ställe att bo på

Visst har det sina sidor ibland. Som när byvägen mer liknar en leråker än en gångväg. Men även om strumporna och fötterna åker ur stövelskaften medan stövlarna står kvar i byvägens lera så föredrar i alla fall jag det omaket om alternativet är att sitta i bilköer och bara se betong och asfalt omkring mig!

Och visst kan det vara lite retsamt att man kanske inte kan utföra det där jobbet med bryggan eller vad det nu kan vara på grund av snöstorm och sjöhävning. Men det kanske man får ta. Det kommer fler dagar. Soliga, lugna dagar då man inte vill sitta inne med bokföringen. Man får liksom anpassa sig.

Säg den mångsysslande skärgårdsbo som har tid att ha långtråkigt? Det finns alltid att göra. Båtar går sönder, ved ska huggas, is ska brytas, isvägar buskas, inkomster ska komma in. Osäkert? Ibland lite motigt? Jo! Men långtråkigt? Nej!! Knappast.

Och mörkt blir det ju i stan också om man släcker! Där finns det kanske dessutom värre saker att frukta än en något påstruken men harmlös Gösta Söderman på lördagskvällspromenad eller en och annan räv som snor skor på farstukvisten om nätterna.



Söderöra i framtiden

Vad jag önskar Söderöra i framtiden är framför allt att fler unga människor skulle vilja slå sig ner på ön.

Bland de som har fritidshus på ön nu finns det flera som talar om att flytta hit permanent.

Flera har både utmärkta affärsidéer och kunskaper för att klara sig ekonomiskt.

Bara en vanlig skrakhålk

Men finge jag råda så skulle jag vilja att de inte väntade på pensionen eller att ungarna klarat sig själva eller slutat skolan. Jag skulle vilja att de i stället såg vad de skulle kunna ge sina barn för möjligheter. Kanske inte till samma saker som i stan men till helt andra grejer.

Jag vet av egen erfarenhet att det går alldeles utmärkt att bo med barn här! Kanhända måste barnen avstå från att spela hockey i Norrtälje eller dansa balett i Rimbo, det kan trots förbättrade kommunikationer bli lite bökigt kanske, kräva en och annan övernattning i land eller väldigt sena kvällar och närmast heltidsskjutsande föräldrar med rejäla isgående båtar. Men alla behöver ju inte bli hockeyproffs eller prima balleriner! En del kan ju faktiskt tycka att det är rätt OK att i stället bli en överdängare på spark eller kunna hantera en båt skapligt. Det är kanske inte så dumt det heller!

Och om dom bara visste hur häftigt det är att vakna en tidig vårmorgon och konstatera att det blivit mildare. Att idag går det nog tusan att baxa ut stålbåten genom Svartlögefjärn och ta sig ut i ytterskärgårn för någon dag eller två.

Och då är det nog sjutton vi som bor mest centralt!

Barbro Nordstedt, Söderöra



Björn Ramstedt och Sven Österman

PAPPA SIMMADE TILL GRÄSKÖ..

*Björn Ramstedt, Gräskö, på väg till Blidö.
Oktoberdimma över fjärdarna.*

Holmar och öar vilar på grått stillsamt vatten.

Så många nyanser grått i moln och sjö.

I dag fräser inga vreda vågor. Men det kan ändras snabbt. SMHI har spått ruskväder med kuling.

I kanterna på öarna sover sommarhusen.

Det är den tid på året som många överger skärgården. Vill komma in till tryggheten (?) i storstaden.

- Aldrig stan för oss, säger Björn. Jag får ont i huvudet bara jag kommer till Åkersberga. Då vill jag vända och åka hem till Gräskö.

Så skrattar han till och pekar en bit bortom stäven. Mitt bland de silvergrå vågorna.

- Ser du sälen? Nu dyker han. Där är en till. Dom är nyfikna dom där.

Björn berättar om Gräskö och en del om sitt liv. Man hinner med en hel del på en resa tor Norrsund, Gräskö, Lill-Gräskö, Östernäs, Norrsund.

Björn är barnfödd på Gräskö. Föräldrarna hade jordbruk.

- Åtta kor och ett par hästar.

- Mamma var född 1903. Tänk dig, hon hade avgångsbetyg från skolan på Rödlöga. Det måste vara unikt. Skolan flyttade med lärare och ungar från ö till ö härute.

Björn har glimten i ögat när han berättar om föräldrarna.

- Pappa var från Värmland och ramlade i sjön mellan Gräskö och Norröra. Han hade hört att Gräskö var mycket trevligare än Norröra. Så han simmade till Gräskö. Och träffade mamma. Det sägs att hon skurade mattor på bryggan just då.

Varför är en värmlänning ute och simmar i Gräsköfjärden?

Björn skrattar.

- Det var under smuggeltiden...

Hur var din pappa?

- Han kunde berätta historier. Han var trevlig och snäll mot oss barn.. Det var ju Karl-Åke och jag. En syster och bror hade dött när de var små. Varför vet jag inte. Men gräsköborna tyckte inte om pappa. Han var lite världsvan och hade rest mycket...

Det finns allvar i rösten när han berättar om sin skolgång.

Tårar i ögonen

- Jag var sex år när jag blev inackorderad i Furusund. Det fanns ju ingen skola på Gräskö så vi barn måste inackorderas i närheten av en skola. Kommunen tog in anbud. Det var hemskt. Det är nästan så att jag får tårar i ögonen idag när jag tänker på den tiden.

- Men efter ett par år fick jag komma till en familj på Östernäs. De var underbara människor. Björn lämnade Gräskö efter skolan och tog jobb på Söderarm, i Stockholms hamn och lite varstans i skärgården.

- Det blev väl sammanlagt sex år på olika håll. Men jag ville hem till Gräskö. När det blev planlagt 62 och det uppstod drygt 100 tomter såg jag möjligheterna att starta en taxirörelse. Hade inga gröna fingrar så något jordbruk var det inte frågan om. Sedan blev det också ett varv och en verkstad.

Björn träffade Bojan – Frideborg - Österman från Blidö och de gifte sig. När de fick barn var beslutet redan fattat.

- Jag tror att jag bestämde redan då i Furusund. Att mina barn aldrig skulle vara inackorderade. Så vi skjutsade dom morgon och kväll till skolan i Köpmanholm. Var isen för dålig blev det till Bromskär. Sedan när Anders och Meta Waldvik fick sina flickor och de kom i skolåldern turades vi om. En vecka var. Det var bra. Om vädret var riktigt uselt kunde de bo kvar hos mormor Svea på Blidö någon natt.

Gräskö har ändrat karaktär sedan du var barn?

Mycket positivt har hänt

- Ja. Det har hänt mycket. På senare år mycket positivt. En ö som ska vara levande måste följa med i utvecklingen. Nu bor här 18 bofasta. Vi har fem barn nu på Gräskö och Lill-Gräskö. Det var länge sedan det funnits så många barn här.

- Bojans bror Sven har bott här i många år. De som har fritidshus kommer ofta ut. Jag tycker det är kul när det lyser i husen.

Det finns inget jordbruk längre på Gräskö. Det var länge sedan. Men nu hålls åkrarna öppna med lånefår sedan några år tillbaka.

- Det är roligt. Fastighetsägarföreningen hjälps åt att stängsla och att röja längs vägarna. Så har vi ett stort midsommarfirande. Låneböcker finns i vänthuset vid ångbåtsbryggan och på somrarna sköter ungarna ett litet kafe i båthuset. Vi har en god sammanhållning.

Inget som stör?

- Tja. Ibland förstår inte folk riktigt vad som gäller. Sopar bort tång för att den inte ska komma över till deras tomter. Läger sopor i skogen och tänker elda upp dom där. Men jag säger ifrån. De respekterar det?

- Det vet jag inte. Dom tycker väl att jag är en grinig gubbe. Men de gör inte om det.

Framtiden för Gräskö?

- Det kan man inte veta något om i dag. Men jag hoppas att några tar vid efter oss när vi lägger av.. Nu har vi sålt varvet och verkstaden. Den som köpt pendlar varje dag till Gräskö men han funderar nog på att flytta hit med familjen.

- Det är många som tycker om Gräskö.

MARY ELLEN CURWEN – VEM VAR DU?

En inventering av äldre gravstenar pågår i hela Sverige.

Nu har turen kommit till Blidö kyrkogård. Det sker i Sveriges Släktforskarförbunds regi, och inventeringen presenteras i Nättidningen Rötter. Det är viktigt att kulturellt intressanta gravar bevaras. Dessutom har släktforskare möjlighet att spåra släktingar i databasen som rymmer uppgifter om närmare 60 000 gravstenar.

För Blidös del blir det troligen klart någon gång nästa år.

I Blidö kyrkogård har man tagit tillvara gravstenar när gravrättsinnehavare saknas. Dessa stenar har placerats utanför bogårdsmuren nedanför klockstapeln.

Där fick jag syn på en ovanligt vacker sten med engelsk text! Inskriptionen lyder:

IN EFFECTIONATE REMEMBRANCE
OF
MARY ELLEN CURWEN
OF BIRKENHEAD ENGLAND
BORN 15th OF APRIL 1856
DIED 15TH OF JULY 1905
FOR EVER WITH THE LORD

Vad förde denna Mary Ellen Curwen till våra trakter, och varför begravdes hon på vår kyrkogård? Hennes släkt har beskrivits och är tillgänglig på nätet.

Hon dog ogift 49 år gammal och var dotter till Henry Curwen som var skeppsredare och handlade med timmer. Birkenhead ligger vid Liverpool och är mest känt för sina skeppsvarv.

Jag har bläddrat igenom Norrtäljetidningen från 1905, men inte hittat något om Mary Ellen. (Där stod mest om "Norska Revolutionen", dvs. Unionsupplösningen).

Alla uppgifter som kan bringa ljus över problemet tas emot med tacksamhet.

Palle Lindkvist, tel 0176 - 82737, Fällgate

DITT HUS I NORRSUND – EN LOTSTUGA?

Genom Båtsmanstorpet i Oxhalsö känner vi till att det bodde båtsmän i byn.

Det fanns ursprungligen två torp. Byn tillsammans med Västerö var nämligen så stor att man skulle rusta två båtsmän. I huset som står kvar bodde No 20 Skog, i det andra, som nu är rivet, No 21 Ringbom.

Båda tillhörde Roslags 2:a kompani. Ett tiotal rotebönder hade enligt kontrakt skyldighet att rusta båtsmannen.

Byn hade lotsar också

Förutom båtsmännen fanns också lotsar som byns bönder hade ansvar för.

I skiftehandlingarna från Laga Skifte på 1850-talet hänvisas till ett protokoll från ett tidigare skifte 1837.

I § 4 står: ”Härefter företeddes och upplästes så väl Kongl Majts. Nådiga Utslag af den 18^{de} September 1832, som innehåller att Oxhalsö med Westerön och Westergården som tillhopa utgöra Nio oförmedlade mantal skola underhålla Trenne Lotsar och att hvarje Lots skall åtnjuta mulbete för en ko, årligen ett lass hö om 30 ftt. Wedbränsle 2 Famnar wed å ägorne efter anvisning, rättighet till husbehöfsfiske samt ett fjerdedels tunnland Odlingsjord och så nära derintill som möjligt vore, utrymme för en stuga jemte nödiga uthus, hvilka byggnader Lotsarne sjelfva uppföra och underhålla men att Jordägarna skola till Lotshusen lemna timmerstockar till det antal och de dimentioner, som av Chefen för Lotsdistrictet bestämdes och requirerades som Kongl Majts. Utslag af d 6^{te} Marts 1835 rörande tvist mellan Oxhalsö och Westerö med Westergårdens Jordägare att de sistnämnde måtte utgöra ett serskildt skifteslag, och som af samma Utslag inhämtas att Westerön med Westergården tillsammans utgöra 3 och Oxhalsö 6 oförmedlade mantal belöper på Oxhalsö 2^{ne} och Westerö med Westergården 1 Lotsar.”

Såg ut lämpliga platser

Efter att beslutet hade fattats begav man sig ut för att utse lämpliga ställen för lotsplatserna. Närvarande var Oxhalsö Jordägare och i egenskap av lotsombud Herr Lieutenanten Lagerheim. Den sistnämnde samt Dykeri Commisarien Strömberg föreslog en plats vid Norrsund de övriga delägarna en plats vid Eknäs eller Tiströnörn (nuvarande Nelkudden).

Slutligen enades man dock om Norrsund. I Beslutet, som avges av Herr Commisions Landtmätaren O P Drake står det: ”Som genom den hållna besigtningen utrönt är att den lämpligaste platsen för Lotsarne voro vid Norrsundsviken, så finna Förrättnings och Godemännen skjälighet bestämma det bör Tomtplatser åt de ifrågavarande Lotsarne utstakas av Figurer i Chartan tecknade med N^{ris} 5 och 38 och Odlingsmarken i sammanhang dermed af ängen N^o 40 vid vägen samt Båthamn i Wiken norr om bron intill Lastageplatsen, hvilka platser en annan dag förrutgången underättelse skulle utstakas; alt som Chartan utvisar. Härefter tillsades Oxhalsö delägare att med Graderings Justeringen nästföljande dag, kl åtta föremiddagen företagas då såväl Godemännen som delägare kunde härstädes sammanträda.

År och dag som ofvan

På ämbetets vägnar

O P Drake”

Det vore intressant att få veta var lotsstugorna ha legat, och om de i dag finns kvar.

Jag tänker jobba på det framöver och tar tacksamt emot tips om någon känner till var lotsarna bott.

Palle Lindkvist, tel 0176 – 827 37, Fällgate



WALTER AHLFELDT - Lärare och skärgårdsforskare

Dotter Christina berättar om sin pappa...

Walter Ahlfeldt är ett namn som ofta dyker upp i sammanhang som har med Blidö att göra. Man träffar på hans namn i äldre skolärenden, i beslut som gällt kommunala frågor, i artiklar i tidningar och tidskrifter som bevarats, som sångare och musikanter osv.

Han är också författare till boken "Blidö socken - en hembygdsbildning".

- Och han var min pappa.

Walter Ahlfeldt med barnbarnen Carl och Peter

Redan som tjugooftåring, år 1923, kom han till Blidö som nyutexaminerad folkskollärare. På den tiden var livet i skärgården ett helt annat än i våra dagar. Självhushållningen var fortfarande utbredd. Seglotion och sjöfart var viktiga inkomstkällor vid sidan av jordbruk och fiske. Större delen av året levde man ganska isolerat, även om det på 1920-talet blev allt vanligare att hyra ut stugor till sommargäster. Transporterna till fastlandet skedde med båt. Att reda sig själv var en självklarhet. Vardagslivet präglades av gamla metoder som använts i generationer. Redskap och verktyg tillverkade man själv.

Men ganska snart skulle skärgården komma att förändras radikalt. Kommunikationerna förbättrades med broar och färjor. Sjöfarten slogs ut och jordbruken minskade när andra försörjningsmöjligheter dök upp.

Såg tjusningen i de gamla redskapen

Det gamla sågs enbart som föråldrat och värdelöst. Det var det nya som gällde. Man gjorde sig av med eller stoppade undan de gamla hemgjorda träföremålen och andra finurliga hjälpmedel som fungerat i årtionden och ersatte dem med fabrikstillverkat. Pappa såg tjusningen i de snidade, blanknötta redskapen och började samla in dem för att använda dem i undervisningen. I Oxhalsö skola, där pappa fick sin första lärartjänst, växte samlingen av intressanta föremål. Så här efter mer än ett halvt sekel kan man glädjas åt att så mycket av den gamla skärgårdskulturen därmed finns bevarad.

Auktoritär far

Pappa föddes 1902 i Stockholm. Han hade fem syskon, 3 bröder och 2 systrar. Deras far var av den auktoritära typen och bestämde att barnen skulle bli antingen präster eller lärare. Så blev det också – nästan, den yngsta sonen blev försäkringstjänsteman. En av bröderna kom som präst till Blidö församling, och det var han som lockade ut pappa till skärgården när en lärartjänst blev ledig vid Oxhalsö folkskola. Min mamma, som också var från Stockholm, kom som nittonårig nyutexaminerad småskollärare först till den ambulerande skolan på Rödlöga/Svartlöga, men fick sedan tjänst som småskollärare i Oxhalsö. Det var så mina föräldrar träffades. De stannade båda två som lärare inom Blidö skoldistrikt ända fram till pensioneringen. När skolorna centraliserades till Köpmanholm 1956 fick pappa rektorstjänsten där och mamma lärartjänsten på lågstadiet. Som skolstyrelsens ordförande hade pappa varit huvudansvarig för att den nya skolbyggnaden kom till stånd. Mamma pensionerades 1964 och pappa 1967.



Konstnärligt begåvad

Pappa var konstnärligt begåvad. Han hade både kantorsexamen och slöjdläroexamen. Han sjöng och spelade (framförallt fiol), han målade och skrev. Han gillade också idrott och friluftsliv. Skidåkning, segling, bandy och tennis var han särskilt road av. På 30-talet skaffade mina föräldrar ett "sommarställe" i närheten av Bruket på Blidö, där de verkligen njöt av tillvaron.

Intresset för historia var också stort. Att plocka fram fakta på den tiden var besvärligare än nu. Man fick själv ta sig till olika arkiv och där beställa fram kyrkböcker och luntor med urkunder och andra arkivhandlingar. Pappa tillbringade mycket tid på Landsarkivet i Uppsala. Men den allra viktigaste källan var de många samtalen med ordsborna.. De som gärna kom och berättade om gamla tider var inte sällan födda i mitten av 1800-talet.

Anteckningsböcker med svarta pärmar

En person som delade intresset för Blidös historia var Ernst Östberg, ägare av den äldre herrgårdsbyggnaden vid Blidögård som uppförts på 1720-talet och som så dramatiskt brann ner till grunden en decemberdag 1925. Ernst Östbergs efterlämnade ritningar av den gamla herrgården är en ovedersäglig raritet. De är mycket välgjorda och detaljerade och dessutom mycket vackra. Tillsammans satt de båda herrarna ofta och resonerade och spekulerade om sambanden mellan olika skärgårdssläakter, om gamla tekniker, om tolkningar av texterna i hundraåriga handskrifter osv.

I tjocka anteckningsböcker med svarta pärmar har pappa med sin eleganta handstil skrivit ner det som kommit fram. Där finns anteckningar om kyrkan, säteriet (Blidö gård) och skolan, om båttyper och fisket, om ägofördelningen av mark och mycket annat. Många artiklar ur bl a Norrtelje Tidning finns också bevarade. Pappa var periodvis en flitig skribent och intresset att forska kring Blidös historia behöll han ända in på 1980-talet.

Samlingen av gamla bruksföremål och annat som tillverkats inom Blidö socken uppgick slutligen till 210 objekt. Det största föremålet är den gamla båten gjord av två sammanfogade och urholkade trädstammar och vars ålder är svårbestämbar. Den hittades på Marn nedanför skolan på 30-talet. Yngst i samlingen är de skärvor som påträffades efter det överraskande ryska bombanfallet över Blidö sent en februarikväll 1944. När skolan i Oxhalsö lades ner måste en plats beredas där föremålen kunde förvaras.

Turligt nog stod det gamla båtsmanstorpets alldeles intill skolan tomt och idén föddes att göra ett skärgårdsmuseum med samlingen som grundstomme. Tillsammans med Oxhalsö Byalag och Blidö Husmodersförening tog pappa initiativ till att en stiftelse bildades som skulle se till att föremålen på bästa sätt togs om hand.

Christina Söderberg



SEGLATS MED HELMI – i Söderarms skärgård i september

Det är medio September. Höst i utskärgården är annorlunda. Sjöfågeln har tystnat - det är stor skillnad jämfört med vårtider.

Nu vistas vi i havsörnens och gråsälens domäner. Och ljuset är annorlunda när solen står lågt. Men sjön är livad med blåst och sjöskvalp .

Vi går för motor mot Torskär på Söderarm för att nästa dag ta ut en grupp som konfererar på Söderarm. De ska ut på seglats bland kobbarna därute.

Vi anländer på kvällen den 15:e September och förtöjer vid piren bredvid slipen. Ann Gret Andersson, som driver Söderarm AB, möter oss och visar i vilket hus vi skall bo i över natten.

Vi, det är Krister Waltersson, Anders Farman och Per Ringhagen.

Väl iland inkvarterar vi oss i huset, äter middag och tar en pilsner med Ann Gret.

På tisdag förmiddag kommer gästerna ombord. Det är ett tio tal raska gossar från ett större byggbolag. Vi går från kaj och sätter snart segel för att styra söder ut i den NO-liga vinden som är kylig så det nyper lite våra kinder.

Det sjöar lite

Vi kommer ned till Uddjupet och där sjöar det lite, kanske 1-2 m sjö.

Inte mycket att tala om men tillräckligt för att doppa bomnocken i vattnet. Vi seglar i utkanten av det sk D-området, dvs ett område som i princip har sin yttre gräns i de större öarna gränsande till Ålands hav dvs Vaddö - Söderarm - Röder - Lygna - Gillöga osv.

Halvvägs till Röder gör vi en kovända och går upp i Söderarmsleden, alltså leden väster om Manskär upp till stora farleden. Det är en god NO-lig vind ca 7-8 ms och vi gör stundtals 8 knop i halv vind.

Medhavd skaffning intas då vi har lite lugnare vatten i farleden och alla är belåtna med både mat och väder.

Vi gör en repa norr om farleden, norr om Otterkobbarne, vänder och går tillbaka till Torskär, där vi lämnar iland en nöjd konferensskara. Själva återvänder vi till hemmahamnen i Stämmarsund.

För den som inte redan vet, kan jag berätta att Söderarm betyder Södra armen, dvs skärgårdslandet söder om stora farleden, till skillnad från Norra armen, norr om farleden alltså skärgården öster om Fejan ut till Tjärven.

Ja, så kan det vara en trevlig dag med Helmi i vår fina skärgård.

Hälsningar

Per Ringhagen med besättning



Sandkilen Helmi

Helmi är det sista autentiska roslagsskutan byggd på 1880-talet på Svartlöga. Helmi fick sitt första mätbrev 1886 och såldes 1887 till Blidö. Där var hon 1889-1946 i familjen Sjöbloms ägo och gick i traditionell fraktfart med bl a sand, grus, tegel och ved till Stockholm och inom stockholmsområdet.

1946 byggdes hon om till fritidsbåt och fick namnet Ellinor.

1957 till 1964 gick hon som uppskattad och välkänd bokbåt i skärgården i länsbibliotekets regi.

Efter många år längs norrlandskusten återfanns hon 1986 i bedrövligt skick vid Söder Mälarstrand i Stockholm och återbördades till Roslagen av båtbyggaren Kjell Justrell och hans son Anders från Björkö. Efter drygt tio år på land övertogs hon av Sjöhistoriska Museet som lät Kjell Justrell förbygga (renovera) skrovet inför publik. Det återfördes 1999 till Blidö och förbyggdes genom lokal mobilisering till segelklart fartyg av Föreningen Helmis Vänner.

2002 sjösattes Helmi och är nu en viktig del av skärgården kulturarv.

Hon seglar med passagerare, oftast med utgångspunkt från sin hemmahamn vid Blidö Wärdshus i Stämmarsund.

Blidö Sockens Hembygdsförening är glad över att Helmi finns i våra farvatten!

Ring och boka nästa säsong seglingar hos Håkan Hedberg, tel. 0176 – 823 25!

VÄLKOMNA OMBORD

Sören Norrby, Ordförande i Föreningen Helmis Vänner, tel. 08 - 540 214 97

Avsändare:

Blidö Sockens Hembygdsförening

760 17 Blidö